

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ «ΗΕΡΟΙΔΙΣΣΕΩΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΑΝΑΧΑΡΣΙΔΟΣ»
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΛΥΤΗΣ.*

Κυρίαι καὶ Κύριοι!

Ἐπὶ τῇ σημερινῇ τελονυμένῃ ἐνάρξει τῶν δημοσίων διαλέξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, μεγάλην αἰσθάνομαι χαρὰν βλέπων ὑμᾶς συναθροισθέντας ἐν τῷ σεβαστῷ τούτῳ τεριόλῳ καὶ δικαιοῦντας διὰ τῆς προσδελέσθεως ὑμῶν τὰς προσδοκίας τοῦ ὑμετέρου πρεσβύτερους σώματείου. Οὐ φιλολογικὸς Σύλλογος, ὁ τὰ μάλιστα μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς πόλικῆς καὶ διανοτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ καὶ ἡμᾶς δημοσίου, ἀνέλαβεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀπό τινων ἐτῶν τὴν ἀπὸ τοῦ βίκιατος αὐτοῦ δημοσίαν διδαχὴν θεμάτων κοινωφελῶν, ὑπηρετούμενος μετὰ μεγίστης προθυμίας ἐν τῷ σπουδαίᾳ ταύτῃ διακονίᾳ ὑπὸ διακεκριμένων καὶ εἰδημόνων αὐτοῦ μελῶν. Ἀλλ' ὅπως οὐ εὐγενής αὐτοῦ πρόθεσις τελεσθῆται, δέοντα τὸ κοινόν, πεποιηθεῖν τοφέθον διὰ τῆς τακτικῆς ἀκροάσεως τῶν δημοσίων τούτων διαλέξεων ἀληθῶς καὶ βασίως ὠφελεῖται, συγρέη ἀθρόον κατὰ τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας αὐτῶν, συνάμα δὲ καὶ μετὰ προσοχῆς ἀντιλαμβάνεται τῶν ἀπὸ τοῦ ὀργίσαντος τούτου ὑπὸ τῶν ἀγορητῶν ἀναπτυσσομένων ἰδῶν καὶ σκέψεων. Ἀλλως τε καὶ τῆς ἐφετεινῆς κειμερινῆς ἔξαμνίας τὸ πρόγραμμα καὶ σπουδαιότητα κέκτηται καὶ ποικιλίαν οὐ τὴν τυχούσαν καὶ πάντα, νομίζω, τὰ συστατικά τὰ ἀπαίτουμενα πρὸς διδαχὴν καὶ τέρψιν φιλομαθῶν καὶ φιλοκάλων ἀκροατῶν. Δι' ὁ καὶ διεργητεῦσα παρ' ὑμῖν γινόμενος τῆς τοῦ Συλλόγου ἐφέσεως, συνίστημι θερμῶς πᾶσιν ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν τῆς ὑμετέροις οἰκείοις τε καὶ φίλοις τὴν ὅδον ἔνεστι τακτικὴν καὶ ἀθρόαν προσδελεύσιν εἰς τὰ δημοσία αὐτοῦ μαθήματα, ὅπως καὶ οἱ ἀγορηταί, δεόντως ἐνθαρρυνόμενοι, ἀναπτύσσωσι μετὰ τῆς ἀπαίτουμενης ἔξεως καὶ επιτυχίας τὰ ἑαυτῶν θέματα, καὶ τῶν ἐκ τῆς διδαχῆς αὐτῶν προσδοκομένων παρόπλων ἄφθονος καὶ λυτελῆς ἀποβαίνηρ ἡ συγκομιδὴ.

Ἀλλ' ἐπὶ τῇ σημερινῇ ὑμῶν συναθροίσει εἰδικηνὸς ὑμῖν συλλυποῦμαι, Κυρίαι καὶ Κύριοι, ἀναλογιζόμενος τὴν ἡμῖν ἀσθένειαν, πρὸς δὲ καὶ τὴν εὐθύνην, οὐν ἀναλαμβάνει ὁ ἀπὸ τοῦ τολυσθεότου βίκια τοῦ συνδιαλεγόμενος μετὰ τοιαύτης πολυπλοκοῦς, φιλομούσου καὶ ἐρασμίας δημητρίων. Καὶ ισχυρὸς μὲν ἐστὶν ὁ ἄρδεος μου οὗτος, οὐτένθι δὲ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος διὰ θέλετε μοὶ λοργῆνει ἐπὶ μικρὸν κερονικὸν διάστημα ἀκροασιν εὑλευνή, καὶ νῦν προσέρχομαι επικαλούμενος τὴν ὑμετέρων ἐπιεικειαν. Ἐπίσης ἐστίστα καὶ δι' ἐκλογῆν θέματος, καθότι εὐγιθέμην μεταξὺ δύο πάντη ἀντιθέτων μαγνητικῶν ἔλξεων.

*) Η πραγματεία αὕτη ἐγένετο διέλεξις τῇ 8ῃ ἵκιναρίου 1884 ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, προσδείνοντος τοῦ μακερίτου Καλλιάδου καὶ κηρύσσοντος τὴν ἐναρξὴν τῶν διαλέξων παραχωρηθεῖσα δ' ἡμῖν τότε ὅπως δημοπεύθη ἐν περιοδικῷ συγγράμματι ἔμενε παρ' ἡμῖν. Ταύτην πρόσφατον ἡγουμεῖται νῦν παραχθῆνεν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ θεατρώῳ τοῦ ἀστίου ἀνδρός.

O. A.

τῆς ικανοτέρων μου πρὸς τὴν φιλολογίαν ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐπιμονῆς διακεκριμένων ἀνδρῶν διατεινομένων διὰ ἀδοκοποὶ ἀποβαίνουσιν αἱ θεωρητικαὶ διαλέξεις. Ἐνικθήν καὶ ὁ δισταγμός μου οὗτος διὰ τῆς πεποιθήσεως διὰ διλήθεια κεῖται μεταξὺ τῶν ἀγαπητούσσων ταθαρῶς θεωρητικάς σκέψεις καὶ τῶν ὑποβαλλόντων ἀποκλειστικῶς πρακτικά συμπεράσματα, ἐφ' ὧ καὶ ἀνέλαβον ὡς θέμα τῆς τε σημερινῆς καὶ τῆς προσεχοῦς διαλέξεως μου τὴν ἀνάλυσιν καὶ κοίσιν μυθολογικῶν περὶ τῆς ἀρχαιότητος δημητράτων, ὑπὸ μὲν τὸν φιλολογικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα ὡς ἀριστουργημάτων ὑψ' ἀπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου θεωρουμένων, προωρισμένων δὲ νὰ ἐπενέγκωσι καὶ πρακτικώτατον ἀποτέλεσμα. Τοῦτο δὲ βεβαίως θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς κατ' ιδίαν ἀναγνώσθεως τῶν διανοτικῶν προϊόντων, πλεόν μέλλω νὰ φωτογραφήσω ἐνώπιον ὑμῶν, ἀναγνώσθεως, πῆτις θέλει προξενήσει εἰς πάντας, πλὴν τῆς ἐξ αὐτῆς προκυψούσθεος ὀφελείας, μεγαλειτέραν πνευματικὴν ηδονὴν τῆς προσοχῆς ἐκ τῆς ἀναγνώσθεως νεωτέρων ἐλαφρῶν μυθοστορημάτων, οὐκ οἶδα πως παρεισαχθέντων ἐν ταῖς ἡμετέραις οἰκογενείας. Ἐξελεξάμην δὲ δύο γαλλικὰ συγγράμματα, καὶ διώτι οὐ γαλλικὴ γλῶσσα οὐδεῖται καὶ γράφεται τὴν σημερινὸν πανταχοῦ σχεδόν τῆς οἰκουμένης, καὶ διὰ τὸν λόγον διὰ τὴν οἰκουμένην, οὐχὶ μόνον δὲν πρέπει νὰ τὴν ἔξοστρακίζωμεν, ἀλλ' ὀφειλούμενον μάλιστα νὰ τὴν σπουδάζωμεν, μετὰ τὴν μητρικὴν ὑγῶν γλῶσσαν, καὶ νὰ τὴν κατέχωμεν, ὅπως εὐγιθέμεθα πάντοτε ἐνήμεροι τῶν διπνεκῶν προσόδων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Αἱ κυρίαι πρὸ πάντων, αἴτινες καθ' ὅλα προεξάρχουσι τῶν ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάστου τοῦ σύμπαντος εἰσὶ πρωθωρισμέναι καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς νὰ ἀνατρέψωμεν, ὑποδεικνύουσαι ὑμῖν εὐγενῆ ἴστορικὰ παραδείγματα, ὀφειλούσι μετὰ τῆς τέρψεως νὰ θηρεύωσιν ἐν ταῖς ἀναγνώσθεσιν αὐτῶν καὶ τὴν ὠφέλειαν, ἔχουσαι πάντοτε ὑπὲρ τῶν τε ιδίων αὐτῶν διανοτικῶν διάπλασιν καὶ τὴν πρόσοδον τῆς κοινωνίας, ής τυγχάνουσιν αἱ φυσικαὶ ἡγεμονίδες. Τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολὴν βαθέως αἱ πλεῖσται συναισθανόμεναι, πολλάκις ἀπέδειξαν διὰ ἀδίκως κατηγοροῦνται ἐπὶ ἐλαφρότητι καὶ διὰ ἀντιλαμβάνονται μετὰ πολλῆς τῆς λεπτότητος καὶ διξυνίας πάσης σοβαρῆς καὶ γονίμου ιδέας καὶ παντὸς γενναίου καὶ εὐγενοῦς αἰσθήματος. Συγγράμματα λοιπὸν τερπνά καὶ ὠφέλιμα διὰ τε κυρίας καὶ δι' ἡμᾶς δὲν δύνανται νὰ ἔμεναι διανοτικά τινα προϊόντα ἐλαφροῦ καὶ ἐπιπόλαια ἐπιπολαίων καὶ ἐλαφρῶν συγγραφέων, ἀλλὰ τούναντίον ὀφειλούσι νὰ ἔμεναι τὰ περιβεβλημένα μὲ τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τῆς σπουδαιότητος τῶν ιδῶν καὶ τῆς ὠφαίστητος τῆς ἔξωτερικῆς μορφῆς. Τοιαῦτα μοι ἐφάνησαν τὰ ἀριστουργημάτα, περὶ δύο μέλλοντων νὰ συμπραγματευθῶμεν καὶ διπλαίσιον εἰς τὴν φιλολογίαν ἐκείνην, πῆτις ἐδοξάσθη ὑπὸ τῶν κλασικωτέρων μητρικῶν καὶ ὀπαδῶν τῶν ιμετέρων προγόνων. Τὰ σκιαγραφήματα ταῦτα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος εἰσὶ συγγράμματα μοναδικά εἰς τὸ εἶδος αὐτῶν, συγγράμματα μυθιστορικὰ συλληφθέντα ἐν τῷ ἀκραιφνεστέρῳ τῆς ἀρχαιότητος ταύτης καὶ φιλογεωτέρῳ ἔρωτι, συγγράμματα συντεθεμένα ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τὰς γραφικωτέρας ἀπεικονί-

σεις τδν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, τῶν πόθων καὶ τῶν ἔθνων, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ποιήσεως, ιδίᾳ δὲ τῶν ἐνδιστέρων προσώπων τῆς τε μυθολογουμένης καὶ τῆς ιστορικῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Καὶ ἐν μὲν τῇ προσεχεῖ διαλέξει θέλομεν πραγματευθῆ περὶ τοῦ ἀθανάτου συγγράμματος ὥπερ, ἀπάγανθμα τῆς λεπτοτέρας φιλοκαλίας καὶ τοῦ ὁρθοτέρου καὶ εἰλικρινεστέρου θαυμασμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιτυχεστάτη τις συνέχεια τῆς Ὀδυσσείας, καὶ οὕτινος ὁ περιώνυμος συγγραφεῖς ἐκέκπτο ὑπέρ πάντα ἄλλον τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τῆς ἐνδόξου τὴν ἔμφυτον φιλοκαλίαν, τὸ ζωηρὸν καὶ λεπτοφυὲς πνεῦμα, τὸν ὑψηλὸν καὶ γλαφυρὸν λόγον, τὴν κομψήν ἀπλότητα, τὴν ποιητικὴν φαντασίαν τῶν κορυφαίων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος λαμπτηδοκόμων. Σήμερον δέ, Κυρίαι καὶ Κύριοι, δεῦτε δόμιλησθωμεν περὶ τοῦ ἐκ τῶν ὀραιοτέρων, θελκτικωτέρων, διδακτικωτέρων καὶ κλασικωτέρων συγγράμμάτων τοῦ δεκάτου ὡρδού αἰδηνος, οὗτινος θέλετε μετ' ἐμοῦ ἀνομολογήσει τὴν βαρυθήμαντον ἀξίαν ἀκούσπτε τὸν πληρὸν περιχαρῶν ἀναγνήσεων τίτλον αὐτοῦ. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο ἐστιν ἡ «Περιήγησις τοῦ νέου Ἀναχάρδιδος εἰς τὴν Ἑλλάδα», ὑπὸ τοῦ Ἀβδάτου Βαρθολομαίου.

Ο Βαρθολομαῖος ἐγεννήθη τὸν 20^η οκτωβρίου 1716 ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ, ἔν τινι μικρῷ πόλει κειμένῳ πλανσίον τῆς Μασσαλίας καὶ ὀνομαζούμενῃ Ὁράγη (Aubagne), ὅπου ὁ πατήρ αὐτοῦ, Ἰωάννης Βαρθολομαῖος, μετήχετο τὸν ἐμπόρον. Η δὲ μάτηρ αὐτοῦ, πτις καὶ ἀπεβίωσεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας της, πτο γυνὴ πλήρης ἡλικῶν προτερημάτων καὶ πνεύματος λεπτοτάτου, διηγεῖται δὲ ὁ ἴδιος ὅτι, ἀπολέσας αὐτὴν τετραετίας, δὲν πύτυχε νὰ τὴν γνωρίσῃ καὶ γὰρ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὸν παραδειγματικὸν τῆς βίου, ἀλλ᾽ ὅτι πολλάκις ἐθρήνησεν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ταύτη μετὰ τοῦ πατρός του, ὅστις, ἀπαρηγόρητος διὰ τὸν πρόωρον ἀποχωρισμὸν συζύγου προσφιλοῦς, προσελάμβανεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν οἰόν του μεθ' ἑαυτοῦ ἀνὰ πᾶσαν πρωΐαν καὶ ἐσπέραν εἰς ἀπόκεντρον καὶ ἔρημον μέρος, ὅπου πατήρ καὶ οἱός συνέχεσσι τὰ δάκρυα αὐτῶν ἐν τῇ ἀναγνήσει καὶ τῷ ἔρωτι τῆς ἀπὸ τῶν ἀγκαλῶν αὐτῶν σκληρῶς ἀφαππασθείσης. Πόσον συγκινητικὸν καὶ σπάνιον τὸ ἔθιμον τοῦτο! Καὶ πόσον ἐπενίγησε σωτηριώδης ἐπὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἡμετέρου συγγράφεως!

Φθάσας ὁ Βαρθολομαῖος εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἑτῶν, εἰσῆλθε κατὰ πατρικὴν διαταγὴν εἰς τινὰ σχολὴν τῆς Μασσαλίας, ἡς ὁ πρῶτος τῶν καθηγητῶν, ὀνομαζόμενος Ραγνάρ (Ragnaud), ἀνὴρ φιλόκαλος πάνυ καὶ τῶν γραμμάτων ἐραστής, προαισθανθεὶς τὸ ἐνδόξον μέλλον τοῦ μαθητοῦ του καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχει σκόπη αὐτὸν ὅσον οἶόν τε ἀπὸ τῆς νεανικῆς ἡλικίας, ἀνεγίνωσκεν ιδιαιτέρως μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ πέντε ή ἕξ ἄλλων συμμαθητῶν τοὺς κλασικωτέρους τῶν γάλλων συγγραφέων, ἐκείνους, οἵτινες διαιρίνονται ἐπὶ τῇ ἀκραιμοθέρᾳ συναισθήσει τοῦ ἡληνικοῦ καλοῦ, ὑπεδεικνύεν αὐτοῖς τὰς ὁν γέμουσιν ἐκτάκτους καλλονάς, προσύκλει τὰς κρίσεις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀναγνωσκομένων συγγραμμάτων, ἐνίστε δὲ καὶ ἐπέβαλλεν αὐτοῖς γραπτῶν ἐργασίαν. Μιὰ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς

ἐγίνοντο αἱ ιδιαιτεραι αὖται διαλέξεις, ὁ Ραγνάρ ἐπεφόρτισε τοὺς ἀγαπητοὺς μαθητάς του νὰ παρουσιάσωσιν αὐτῷ περιγραφὴν τρικυμίας εἰς στίχους γαλλικούς συντεταγμένην· ὅτε δὲ ἐκάστου ἡ περιγραφὴ ἀνεγνώσθη ἀπὸ κοινοῦ ἐν τῇ φιλολογικῇ ταύτῃ παρασυναγωγῇ, ὁ καθηγητὴς δὲν ήδυνθῆ μὲν νὰ ἀποκρύψῃ τὴν μεγάλην εὐχαρίστησιν ἡτίς διεζωγραφήθη ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς περιγραφῆς τοῦ Βαρθολομαίου, δὲν ἐπίμενεκεν δικαίως τότε κρίσιν ἐπὶ τοῦ πονήματος ἀλλὰ μετὰ ἔνα μῆνα, τελούμενου τοῦ τακτικοῦ τῆς σχολῆς διαγνισμοῦ ἐνώπιον πολυπλοθοῦς ἀκροατηρίου συγκειμένου ἐκ τε διασήμων ἀνδρῶν καὶ ἐξ ἐφαρμίων καὶ φιλορρόσων κυριῶν, ὁ τῆς Μασσαλίας Ἀκαδημίας ισόδιος γραμματεύς, ὁ προεδρεύσας τὴν φιλολογικὴν πανήγυριν, προσεκάλεσε μεγαλοφύνως τὸν νέον Βαρθολομαῖον νὰ ἔγκαταλείψῃ πρὸς στιγμὴν τὴν ἀπομεμαρτυρημένην τῆς αιθούσης γωνίαν ἐν ἥ ἐκράτει αὐτὸν οὕτως εἰπεῖν καρφωμένον ἡ φυσικὴ αὐτοῦ ἀτολμία καὶ ἄκρα μετριοφορούντι, καὶ νὰ μεταβῇ εὐθὺς παρ' αὐτῷ, παρουσιάσας δὲ τότε τὸν ἐπὶ τοδαύτη τιμῇ ἐκπλαγέντα ἀθλητὸν εἰς τὴν δημήγοριν, ἐπήνεσε δημοσίως καὶ ἐνθουσιωδῶς τὸν παρὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς σχολῆς κατὰ προτίμων κοινοποιηθεῖσαν αὐτῷ ποιητικὴν περιγραφὴν. Τί δὲ ἢ τὸ τὸ πόνυμα τοῦτο τοῦ μέλλοντος συγγραφέως τῆς «Περιήγησις τοῦ νέου Αναχάρδιδος;» Ἡτο μίμησις τῶν ἀθανάτων περιγραφῶν τῆς Ἰλιάδος!

Ο Βαρθολομαῖος, αἰσθανόμενος κλίσιν πρὸς τὸ ιερατικὸν ἀξιωμα καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐλπίζῃ τὴν κειροτονίαν τοῦ ἐνόδῳ ἔμενεν ἐν σχολῇ μὴ διατελούσῃ ὑπὸ τὴν ἀμεδονήν κινδεμονίαν τοῦ κλήρου, ἀπεφάσισε νὰ σπουδάσῃ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν παρὰ τοῖς Ἰνδουΐταις. Ἀλλὰ κύριον προτιθέμενος σκοπὸν τὴν διανοτικὴν καὶ θητικὴν ἀνάπτυξιν του καὶ τελειοποίσιν ἐν τῇ ἀληθεῖ σοφίᾳ, δὲν ἐπαυσε σπουδάσων κατ' ίδιαν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν νέων αὐτοῦ διδασκάλων τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Καρτεσίου (Descartes) σύστημα καὶ τὰς γλώσσας τῆς ἀρχαιότητος, πρὸ πάντων δὲ τὴν ἡληνικὴν καὶ τὴν ιουδαϊκὴν. Μετά τίνα δὲ καιρὸν εἰσῆλθε καὶ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν φροντιστήριον (séminaire) τῆς Μασσαλίας, ὅπου καὶ ἐνεδύθη τὸ τοῦ ἀβδάτου (abré) ἀξιωμα. Ἐκεὶ πρὸς ταῖς ἀλλαῖς αὐτοῦ μελέταις δὲν ἐδιστασε νὰ ἀρχίσῃ καὶ τὴν ἐπίπονον σπουδὴν τῆς ἀραβικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας ἐσύναζε πλῆθος γίζων, μεθ' ὧν συνέταττε παραγγέλματα διὰ στίχων, κατὰ τὸ σύστημα τὸ ἐφαρμοζόμενον εἰς τὰς ἡληνικὰς γίζας ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορ-Ροαγγάλου.

Αλλὰ τὸ ἀνεξάρτητον πνεῦμα τοῦ Βαρθολομαίου δὲν ἡδύνατο νὰ συμμισθοφορῇ ταῖς δοξασίαις τῶν Ἰνδουΐτῶν καὶ τῶν Λαζαριστῶν· καὶ τῷ ὄντι, ὀλίγον διατρίχας καὶ ἐν τῷ ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων διευθυνομένῳ φροντιστηρίῳ, ἀπολέσας ὁριστικῶς πᾶσαν ἐπιθυμίαν καὶ ἔφεσιν νὰ περιβληθῇ χαρακτῆρα ἐκκλησιαστικόν, ἀρκεσθεὶς δὲ εἰς τὸν τοῦ ἀβδάτου τίτλον, ἀνεγράψεις καὶ ἐκ τοῦ Λαζαριστικοῦ καταστήματος, καὶ, διαιμένας ἐπὶ τινὰ καιρὸν εἰς τὸν πατριόδια του μετέβη πρὸς ἀναζήτησιν τύχης εἰς τοὺς Παρισίους τῷ ἔτει 1744^ο.

Μεταξὺ πολλῶν συστημάτων ἐπιστολῶν πρὸς δια-

σόημους τῆς πρωτευούσης ἄνδρας, ἃς ἔθερε γεθ' ἐντοῦ εἶχε καὶ μίαν διευθυνομένην πρὸς τὸν βασιλικὸν νομισματοφύλακα τῆς ἐποχῆς ἑκείνης, ὁ ὀποῖος τὸ μὲν χαριζόμενος εἰς σύστασιν φιλικήν, τὸ δὲ τὴν ἀγγίνοιαν τοῦ παρουσιασθέντος αὐτῷ νέου κατανοήσας, οὐδέλως ἐδίστασε νὰ παραλάβῃ αὐτὸν ὡς βοηθόν, ὅπερ καὶ ἐπραξεν εὐθύς, ἐγκαταστήσας αὐτὸν ἐν τῇ σπουδαιᾳ ταύτῃ θέσει, ἐν ᾧ εὐδοκιμήσας διεκρίθη καὶ πιστὸς ἐδιπλασίασε τὴν φυσικήν καὶ ἀκάθεκτον αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα κλίσιν. Τὴν θέσιν, ταύτην κατασχών ἐπὶ ἐννέα ἑταῖρον, διεδέχθη εἰς τὰ 1753 τὸν αἰψινιώς ἀποβιώσαντα ἀρχηγὸν αὐτοῦ καὶ προστάτην. Σχετισθεὶς δὲ ὡς νομισματοφύλακας μετὰ τῶν περιφημοτέρων τῆς ἐποχῆς ἀρχαιολόγων καὶ φιλολόγων, ποιτῶν καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν, παρὰ πάντων ἥγαπάτο καὶ ὑπελήπτετο, ἢ δὲ ἐμφύτος αὐτοῦ φιλοκαλία καὶ ὁ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ἔρως ἀνεπτύσσοντο δλονὲν διὰ τῆς διπνεκοῦς τῶν ἀρχαίων νομισμάτων ἐρεύνης καὶ διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ σωζόμενα συγγράμματα τῆς ἐποχῆς εἰς ἦν ἔκαστον ἀνεφέρετο. Ὅτε δὲ κατὰ τὰ 1755 ἐστάλη παρὰ τῆς κυβερνήσεως του εἰς Ἰταλίαν, ὅπως εὔρῃ καὶ ἀγοράσῃ σπάνια τίνα καὶ πολύτιμα νομισμάτα, ὁ Βαρθολομαῖος δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἵψην καὶ μονότονον ταύτην ἀποστολήν, ἀλλὰ καὶ προσεπλάθης νὰ ἔξοικειωθῇ μετὰ παντὸς μνημείου τῆς ἀρχαιότητος.

Διελθὼν διὰ τῆς Ρώμης, ὅπου οὐδὲν κλασικὸν ἔχος διέψυγε τὰς ἀκαμάτους αὐτοῦ ἔρεύνας, μετέβη εἰς Νεάπολιν, καὶ ἐκεῖ τὸ πρῶτον καὶ κύριόν του μέλημα ὑπῆρξεν ἡ συνεχής καὶ ἀλλεπάλληλος ἐπισκεψίας τῶν ἀθανάτων μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἀτινα σώζονται μέχρι σύμερον εἰς μέρος πλησιόχρων τῆς πόλεως ταύτης, πρὸς δὲ καὶ τινῶν εὐαριθμῶν ἀρχαίων κειρογράφων, ἀνακαλυφθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἡρακλείου, αἵτινες ἐγένοντο τότε, καὶ εἰς ᾧς ὁφειλομένην ἐπισήσ τὴν ἀνακάλυψιν ἐνὸς μεγάλου θεάτρου, ἐνὸς ναοῦ, ἐνὸς ἀγάλματος τοῦ Διός καὶ διαβόρων ἄλλων πολυτελῶν ἀγαλμάτων ἐκ μαρμάρου καὶ ἀγγίων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Νομίδας δὲ καὶ πεισθεὶς ὅτι εὔρειν ἔν τινι τῶν ἐγγράφων τούτων τὸ παλαιότερον δεῖγμα τῆς ἐν τοῖς κειρογράφοις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μεταχειριζομένης γραφῆς καὶ ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ γνωστῶν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὴν ἀνακάλυψιν του ταύτην παρεκάλεσε τὸν ἐκεῖσε διοικητικὸν ὑπάλληλον νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ ἀνεκτιμήτου τούτου θησαυροῦ ἀλλὰ τούτου ἀποποιηθέντος, ὁ ἐνθουσιώδης ζῆλος, ἡ ἀδάμαστος φιλομάθεια, ἡ διὰ τὴν ἀρχαιότητα φιλογράφηση τοῦ Βαρθολομαίου ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὸ ἔπειτα λιαν περιεργον στρατήγημα. Λαδῶν ἀνά κεῖρας τὸ περὶ οὐ διάγος πολύτιμον κειρόγραφον κοι δι' ἀλλεπαλλήλου ἀναγνώσεως ἀποστηθίας μίαν τῶν σελιδῶν αὐτοῦ, συγκειμένην ἔξ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ γραμμῶν, ἐγχαράξας δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῶν χαρακτήρων ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, ἐξηλθε τῆς αἰθούσης ὅπου πέτη παρὸν καὶ δὲ πόλλαλης καὶ μετήνεγκεν ἐπὶ τεμαχίου χάρτου τῆς σελιδος ὀλόκληρον τὸ περιεχόμενον, ὅπερ καὶ, ἐπανελθών εἰς τὴν αἰθούσαν, ἀντιπαραθέτο κατὰ διάνοιαν μετὰ τοῦ πρωτοτύπου καὶ διώρθωσε μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸ τελειότερον!

Ἐπανακάμψας εἰς Γαλλίαν πλήρης ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς κλασικῆς ταύτης χώρας θαυμάσια ἀριστουργήματα, συνέλαβε κατὰ πρῶτον τὴν ιδέαν νὰ συγγράψῃ περιήγησιν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ νὰ περιγράψῃ τὴν πολυτέλειαν τῶν πόλεων τὴν φιλοκαλίαν τῶν κατοίκων, τὴν ἑξάπλωσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ὁραίων τεχνῶν, τὸν βίον καὶ τὰ φιλολογικὰ ἔργα τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἑκείνης, ἐν γένει πᾶν διαρρήσει καὶ ἑωρακτήσειν ή ἀναγέννησιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ἀλλ' εὐτυχῶς, εἴτε διότι δὲν κατεῖχε τὰς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένας γνώσεις, ὅπως διατείνεται ὁ ἴδιος, εἴτε μᾶλλον διότι η κλασικὴ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος, η τὴν παιδικήν καὶ νεανικήν αὐτοῦ ἡλικίαν ὀλοκλήρως ἀπαδρολήσασα καὶ ὑπὸ τὸ σχῆμα τῶν ἀρχαίων νομισμάτων ἐν πλήρει ἀκμῇ καὶ ὥσταί την τὴν φαντασίαν αὐτοῦ ἐμφανισθεῖσα, ἐμάγευσε καὶ ἐφείλκυσε τὸν κάλαμον αὐτοῦ διὰ τῆς ισχυρᾶς καὶ μαγευτικῆς αὐτῆς ράβδου, ὁ Βαρθολομαῖος ἀπεφάσισε νὰ ἀφιερώσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του εἰς σύνθεσιν σκιαγραφίματος τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ δαπανήσας εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ δοξάσαντος αὐτὸν οἰκοδομήματος τριάκοντα ὡλόκληρα ἔτη, παρεδόωκε τῷ θαυμούσιῳ τῶν τε συγχρόνων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐρχομένων γενεῶν τὴν «Περιήγησιν τοῦ νέου Ἀναχάρδιος εἰς τὴν Ελλάδα».

Ἡ περιήγησις τοῦ Ἀναχάρδιος ἀρχεται κατὰ τὸ 363 ἑτος πρὸ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ περιηγητής προτάσσει αὐτῆς λιαν ἐνδιαφέρουσαν ιστορικήν εἰδαγωγήν, ἐν ᾧ ἀφιγεῖται τὰ κατὰ τὴν Ελλάδα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ μυθολογικῶν χρόνων μέχρι τῆς προηγημονευθείσης ἐποχῆς, πιο τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους. Περιγράφει μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα, ἀνατρέχων πάντοτε εἰς διξιοπίστους πηγάδες, τὴν ἄγριον κατάστασιν τῆς Ελλάδος, ὑποδεικνύμενος ἐν ταυτῷ τὴν τάσιν, ἢν ἔκτοτε οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐδίλουν πρὸς τὴν εὐνομίαν καὶ τὸν πολιτισμόν. Σκιαγραφεῖ μεθ' ὅσον οἶόν τε ἀκριβοῦς δεπιτμερείας καὶ καθαρωτέρας καλλιεπείας τὰς μυθολογικάς τε καὶ ιστορικάς εἰκόνας τοῦ Κέκροπος, τῶν Ἀργοναυτῶν, τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Θησέως, τῶν ἡρώων τῶν Θηβαϊκῶν καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου· ἔξιστορεῖ μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἰώνων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ μετά τίνας γενικάς σκέψεις περὶ τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων, κατὰ τοὺς ὅποιους παρατηρεῖ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἓντον περιεργῶν τοῦ Ἡρακλειδῶν, τὴν ἀγκατάστασιν τῶν Ἰώνων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ μετά τίνας σκέψεις περὶ τῶν εὐγλωττίαν καὶ καλλιεπείαν εἰς ἔξυμνην τοῦ πατρὸς τῆς ποιήσεως, εἰς δὲν ὁφειλεῖ η ἀνθρωπότης τοὺς ἀδάμαστας τοὺς ὅποιους θαυμάζει καὶ θαυμάσει ἐσαει ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τὸ σύνομα τῆς Ἰλιάδος καὶ ὑπὸ τὸ τῆς Ὁδυσσείας! Μετὰ ταῦτα, ἔξακολουθῶν τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κυριωτέρων συμβάντων ἐκάστης ἐποχῆς, ἐπιφέρει κρίσεις δροθοτάτας ἐπὶ τῆς Δρακοντείου νομοθεσίας, τοῦ Ἐπιμενίου, τοῦ Σόλωνος καὶ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πεισιστράτου, ἐπὶ τῶν μακρῶν τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνος, τῶν Πλαταιῶν, καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεμι-

στοκλέους καὶ Ἀριστείδου, καὶ τέλος μετὰ διαν ἐνδιαφέρουσαν καὶ λεπτομερῆ καὶ ἀκριβῆ ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον κυριωτέρων σύμβαντων, περαινεῖ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ διά τινων σοφῶν σκέψεων ἐπὶ τοῦ αἰδνος τοῦ Ηερικλέους καὶ εὐθέως ἄρχεται τῆς ἐκθέσεως τῆς περιγῆσεως αὐτοῦ.

Πρίν καὶ ἡμεῖς περιγηθῶμεν μετὰ τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος κατοίκου Σκυθίας, νιοῦ Τοξάριδος, ἀπογόνου Ἀναχάρσιος τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου γνωμονευομένου ὡς τοῦ Σόλωνος φίλου, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἀναφέρω αὐτολεξεῖ ἐνώπιον ὑμῶν τεμάχιόν τι τοῦ συγγράμματος, ἐν ᾧ ἐκφράζεται μὲν ὑδος πληθες ὕψους ιδεῶν καὶ γλωσσικῆς ἀρμονίας φλογερώτατος διὰ τὸν "Ουρηὸν ἐνθουσιασμός, καὶ τὸ ὅποιον τεθὲν ἐν τῇ εἰδαγωγῇ ὡς πρόσωπον τοῦ φιλολογικοῦ τούτου μνημείου, ἐπαναφέρει εἰς τὸν μνῆμην τοῦ εἰς αὐτὸν εἰσερχομένου τὸ τοῦ Πινδάρου: «Ἀρχομένου δὲ ἔργου πρόσωπον χοὶ θέμεν τηλαυγές». «Je ne suis qu'un Scythe, γράφει ὁ Ἀναχάρσις, je ne suis qu'un Seythe, et l'harmonie des vers d'Homère, cette harmonie qui transporte les Grecs échappe souvent à mes organes trop grossiers; mais je ne suis plus maître de mon admiration, quand je le vois s'élever et planer, pour ainsi dire, sur l'univers; lancant de toutes parts ses regards embrasés; recueillant les feux et les couleurs dont les objets étincellent à sa vue; assistant au conseil des dieux; soudant les replis de cœur humain; et, bientôt riche de ses découvertes, ivre des beautés de la nature, et ne pouvant plus supporter l'ardeur qui le dévore, la répandre avec profusion dans ses tableaux et dans ses expressions; mettre aux prises le ciel avec la terre, et les passions avec elles-mêmes; nous éblouir par ces traits de lumière, qui n'appartiennent qu'au génie; nous entraîner par ces saillies de sentiment, qui sont le vrai sublime, et toujours laisser dans notre âme une émotion profonde qui semble l'étendre et l'agrandir: car ce qui distingue surtout Homère, c'est de tout animer, et de nous pénétrer sans cesse des nouveaux qui l'agitent, c'est de tout subordonner à la passion principale, de la suivre dans ses fougues, dans ses écarts, dans ses inconséquences; de la porter jusqu'aux nues, et de la faire tomber, quand il le faut, par la force du sentiment et de la vertu, comme la flamme de l'Etna, que le vent repousse au fond de l'abîme; c'est d'avoir saisi de grands caractères; d'avoir différencié la puissance, la bravoure, et les autres qualités de ses personnages, non par des descriptions froides et fastidieuses, mais par des coups de pinceau rapides et vigoureux, ou par des fictions neuves et semées presqu'au hasard dans ses ouvrages. Je monte avec lui dans les cieux; je reconnais Vénus toute entière à cette ceinture d'où s'échappent sans cesse les feux de l'amour, les désirs impatients, les grâces séduisantes, et les

charmes inexprimables du langage et des yeux; je reconnais Pallas et ses fureurs à cette égide où sont suspendues la terreur, la discorde, la violence, et la tête épouvantable de l'horrible Gorgone; Jupiter et Neptune sont les plus puissants des dieux, mais il faut à Neptune un trident pour secouer la terre; à Jupiter, un clin-d'ail pour ébranler l'Olympe!....»

Ο Ἄναχαρσίς ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, τῆς Σκυθίας, κατὰ τὸ ἔτος 362 πρὸ Χριστοῦ, καὶ διελθὼν διὰ τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου (Crimea) πλέει τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐπὶ πλοίου ἐλληνικοῦ, τοῦ ὄποιου ὁ πλοιαρχος, ὄνοματι Κλεομήδης, ἐξιστορεῖ αὐτῷ τὸν κατάστασιν τῆς Ελλάδος κατὰ τὰ τεσσαράκοντα τελευταῖα ἔτη· εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸν Θρακικὸν Βόσπορον, οὐτινος ἐξυμνεῖ τὴν ὥραιαν καὶ ποιητικὴν τοποθεσίαν, ἢν καὶ ἡμεῖς τὴν σύμμερον θαυμάζομεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην, ἀποβιβάζεται εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ μένει ἔκθαμψος ἐνώπιον τῆς ἔξαισιον καὶ λλονῆς τοῦ τόπου. Διαμείνας δὲ ἐπὶ τινὰ καιρὸν ἐν τῷ μοναδικῷ ταύτῃ πόλει, εἰς ἣν ἐπέπρωτο νὰ χρονικῆν κατὰ τοὺς ἐπιόντας χρόνους ὄνομα μεγάλου αὐτοκράτορος, περιγράφει λεπτομερῶς τὴν τεφσικὴν ὥραιά τηπτα καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἔξεις τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ή ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ κεφαλαίου τούτου παραγομένην ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ αὐθόρυπτος τούτων πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀντιπαράθεσίς ἐστι πλήρης ἐνδιαφέροντος.

Μετὰ ταῦτα ὁ ἡμέτερος περιγητῆς, ἐξακολουθῶν τὸ ταξειδίον του καὶ περιγράψων ὅλους τοὺς τόπους τοὺς μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Λέσβου, ἀφικνεῖται εἰς τὴν εὐφοριωτάτην ταύτην τοῦ Αἴγαλου Πελάγους νῆσον, ἢν ὁ Ρωμαῖος ιστορικὸς Τάιτος ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ ὀνομάσῃ νῆσον εὐγενῆ καὶ τερπνήν (insula nobilis et amona). Ἔκει ἡ μνήμη τῶν περιφημοτέρων λεσβίων ποιητῶν καταλαμβάνει αὐτόν, ἐκεῖ μεστὸς ἐνθουσιασμῷ διὰ τὸν Ἀριωνα, τὸν Τέρπανδρον καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ἀνυψοὶ προπάντων τὴν ποιητικὴν φαντασίαν, τὰ τρυφερά αἰσθήματα, τὴν διάπυρον εὐγλωττίαν, τὴν ἀναμφισβίτην ὑπεροχὴν τῆς Σαπφοῦς, τῆς δαιμονίου ταύτης γυναικὸς τῆς ὄποιας ἀποδεικνύει ὅτι ἀδίκως κατηγορήθησαν τὰ πίθη, ἐπιλέγων ὅτι οὐδὲν ἔχνος τοιαύτης μομφῆς εὐρίσκεται ἐν τοῖς τῆς ἐποχῆς συγγράμμασι, καὶ θρηνῶν ἐπὶ τῇ λυπῇ ταύτη ἀληθεῖαν ἢν καὶ προσθορώτατα ἐφαρμόζει εἰς τὴν Σαπφά, ὅτι ὁ μὲν θύρωνος ἀποθηνύσκει, ἡ δὲ συκοφαντία, ποτέ! Μετὰ μικρὰν ἐκεῖσε διαμονήν, μεταβαίνει εἰς Θήβας, ὅπου πολὺν ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Ἐπαμεινῶνδου, οὐτινος τὴν εἰκόνα σκιαγραφεῖ μετὰ πλειστης ὅσης ἐπιτυχίας, καὶ ἐκεῖνον ἀναχωρῶν μετ' οὐ πολὺν εἰσέρχεται εἰς τὰς Αθήνας ἔτει 362°.

"Αյα τῇ ἀφίξει αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλαδοῦς, ἐπισκέπτεται τὰ Γυμνάσια, τὰς Παλαιστρας, τὴν Ἀκαδημίαν, ἐν ᾧ, μεταξὺ πολλῶν ἀλλων διασημῶν αὐδρῶν, βλέπει τὸν Πλάτωνα περιστοιχούμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἐπιχέοντα ἐπ' αὐτῶν τὰ νάματα τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας. Τι δὲ διεκρίνει μεταξὺ τοῦ μουσικοφραδοῦς ἐκείνου ἀκροατηρίου; Γυναῖκας ὥραιας καὶ σεμνάς, αἵτινες, ἐξ ἀκραίφνοῦς φιλομαθεῖας κινούμεναι καὶ μὴ δυνάμε-

ναὶ ἐλευθέρως νὰ ἐπωφελῶνται τῆς ἀκαδημαϊκῆς διδασκαλίας, δὲν ἐδίσταζον νὰ καλέπτωσι πρὸς στιγμὴν τὸ ἴδιον γένος ὑπὸ τὰ ἄκομψα τῶν ἀνδρῶν ἐνδύματα. Περιγράφων δὲ τὰς νεκρωθίμους τῶν Ἀθηναίων τελετάς, ἀνάφέρει τὴν ἀθυμίαν καὶ θλῖψιν Πύρρου τίνος ἀπολέσαντος τὸν ἔαυτοῦ σύζυγον καὶ ἄφονα χέοντος δάκρυα καὶ μετ' ἀπελπισίας ἀνακράζοντος εἰς φίλους οἰτινες πρὸς παρηγορίαν ἔλεγον αὐτῷ, ὅπως καὶ τὸν σύμμερον συμβαίνει, ὅτι τὰ δάκρυά του δὲν ἔχουσι τὴν ἴσχυν νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν φιλτάπτεν σύζυγον εἰς τὸν ζωήν: κ' ἔγώ διὰ τοῦτο περισσότερον κλαίω!

Μετ' ὅλιγον ὁ ἡμέτερος περιηγητῆς μεταβαίνει εἰς Κόρινθον διοικούμενον ἀπαντῷ τὸν Τιμολέοντα καὶ συνδιάλεγεται διὰ μακρῶν μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος· ἀλλὰ μαθῶν ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ περιόδος τῶν Διονυσίων, ἐπανακάμπτει εἰς τὰς Ἀθήνας, παρεντρίσκεται εἰς στρατιωτικὰ γυμνάσια καὶ εἰς θεατρικὸν λαμπροτύπην παράστασιν, καθ' ἣν ἐδιδάσκετο ἡ 'Ἀντιγόνη' τοῦ Σοφοκλέους· ἐπισκεφθεὶς δὲ πάντα τὰ περικοσμοῦντα τὸν πόλιν ἀριστοργήματα τῆς τέχνης, περιγράφει αὐτὰ δεπτομερῶς καὶ μὲ κάλαμον θελκτικώτατον. Οἱ Παρθενών καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τόσον ἔξαπτουσι τὴν φιλόκαλον φαντασίαν του, ὥστε διατείνεται ὅτι ὁ Φειδίας, εἰς δὲν ὀφείλεται τὸ περιήφημον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, τοὺς μὲν ἀνθρώπους ἀνωθεν ἀτενίζει, τοὺς δὲ θεοὺς πλοισθέστα βλέπει. Διηγηθεὶς δὲ τὸν μάχην τῆς Μαντινείας καὶ τὸν θάνατον τοῦ γενναίου καὶ τολμητίου Ἐπαμεινώνδου, συλλέγει καὶ καταγράφει ἐν τῷ περιηγήσει αὐτοῦ ἀκριβεῖς καὶ βαδίμους πληροφορίας περὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς, περὶ τῶν δικαστηρίων καὶ διαδικασίας, περὶ τῶν ἥθων καὶ τῆς θρησκείας καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ δημοσίου καὶ ιδιωτικοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων, ἐπισφραγίζων τὸ ἀνεκδοτικὸν μέρος τῆς θελκτικωτάτης ταύτης διηγήσεως διὰ τῆς τολμηρᾶς ἑκίνης πράξεως τῆς ιερείας Θεανοῦς, πτις, ἐν τῇ γυναικείᾳ αὐτῆς εὐθύτητι καὶ τῶν ιδίων καθηκόντων συναισθήσει, ἀντέστη, μόνη, κατὰ τῆς δρυμῆς ὀλοκλήρου δημούς ἐπιτάττοντος αὐτῇ νὰ καταρασθῇ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ εἰπεν εἰς τὸν γανιώδη ὄχλον ὅτι ἔχει ἐντολὴν νὰ ἐπικαλῆται ἐπὶ τῶν θυντῶν τὰς εὐλογίας, καὶ οὐχὶ τὰς ἀράς τῶν θεῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀνάχαρδος ἐπισκέπτεται τὸν Φωκίδα, καὶ προπάντων τοὺς Δελφούς, ἐν οἷς γίνεται αὐτόπτης θεατὴς τῶν Πυθίων, τὰ ὄποια καὶ περιγράφει ζωηρότατα, ἐπανέρχεται δὲ μετὰ παρέλευσιν τετραετίας εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου, ἀφοῦ προπογονυμένως ἀφηγεῖται τὰ κυριώτερα συμβάντα καὶ τὰ περιεργότερα ἀνέκδοτα τῶν τεσσάρων ἐτῶν καὶ ἀ διέμεινεν ἐν Δελφοῖς, τὰ ὄποια ἔλαβον χώραν ἐν Ἑλλάδι, ἀναπληροῦ τὰς διαν ὁρθὰς αὐτοῦ παραπονήσεις ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων διὰ νέων καὶ ἐπίσης δρθῶν σκέψεων περὶ τῶν ἐορτῶν, τῶν οἰκιῶν, τῆς ἀνατροφῆς, τῆς μουσικῆς, τῶν ἥθων καὶ ἔθιμων, τῶν βιβλιοθηκῶν, τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων αὐτῶν, παριστοῦ δὲ καὶ τὸν κορυφαῖον τῶν φιλοσόφων Πλάτωνα διηγούμενον τὸν εἰς Σικελίαν περιηγήσιν αὐτοῦ.

Εἰς τὰ 357 ἀναχωρεῖ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπισκέπτεται τὸν Βοιωτίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν 'Ηπειρον' τὸν

· Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αίτωλίαν, ἃς κατὰ βάθος περιγράφει, ἐπανελθὼν δὲ καὶ διαμείνας ἐν Ἀθήναις τὸν κειμένα τοῦ ἔτους ἑκίνου, ἀναχωρεῖ καὶ πάλιν πρὸς περιηγησίν εἰς τὰ Μέγαρα, τὴν Κόρινθον, τὴν Σικουνίαν, τὴν Ἀχαΐαν, τὴν 'Ηλιδα, ἐν ᾧ παρειρίσκεται εἰς τοὺς Ὁλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἐν τῷ τελευταίᾳ ταῦτῃ ἐπαρχίᾳ διαμενών, πολὺν ποιεῖται λόγον περὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, περὶ Λυκούργου καὶ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ, καὶ περὶ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος, τῆς ἀνατροφῆς, τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῶν Σπαρτιατῶν, πτις, εἰρήνηθε ἐν παρόδῳ, οὐκ ὀλίγον διοικάζει τῷ ἐπικρατούσῃ νῦν ἐν τῷ Γερμανίᾳ, ὡς καὶ περὶ τῆς θητικείας καὶ τῶν ἑορτῶν, τῶν ἥθων καὶ ἔθιμων αὐτῶν. Σκιαγραφεῖ δὲ προπάντων μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὸν ἱρωϊκὸν χαρακτῆρα τῶν γυναικῶν τῆς Σπάρτης. Ἀναφέρων πρὸς ὑποστήριξιν πολλὰ ἀνέκδοτα, μάρτυς ὑπῆρχεν αὐτόπτες, ὡς τὸ ἐπόμενον. Μάτηρ τις, εἰς ἣν στρατιώτης ἐλθὼν εἰκότινον περί τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀνύγγειλεν αἰφνιδιώτερον τὸν θάνατον τοῦ σιοῦ της, ὅπτις ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐθυμιάθη, ἀπεκρίθη αὐτῷ: «νὰ τὸν θάψωσι καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσωσιν ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του!» Μετά μικρὰν ἐκδρομὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὸν Ἀργολίδα, τὰς ὁποίας ἐπίσης λεπτομερῶς καὶ καθ' ὅλα περιγράφει, ἐπανέρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔξακολουθεῖ τὰς ἀκριβεῖς αὐτοῦ ἐρεύνας περὶ τε τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου, τῶν φύρων καὶ τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ περὶ τῆς γεωργίας καθ' ἀπασάν τὸν Ἀττικὸν, ἐκφράζει δὲ καὶ τὸν ἄκρον ἐνθουσιασμὸν δὲν ἐμπνέει αὐτῷ τὸ γιγαντιαῖον ἀριστούνγημα τοῦ Φειδίου, τὸ ἐν τῷ δύμῳ Ράμνουντος δεκάπτυχον ἄγαλμα τῆς ἀνιλάστου Νεμέδεως, τοῦ δόριού τοῦ μόνον ἐλάττωμα ἵτο δὲν ἔδωκεν εἰς τὸν ἐκδίκησιν μοδῆν γυναικός! Ἐνδιατρίζας δ' ἐπ' ὅλιγον ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Σικελίᾳ κυριωτέρων συμβάντων ἀπὸ τοῦ ἔτους 357^ο μέχρι τοῦ 354^ο καὶ ἐπενεγκών κρίσεις τίνας λίαν καλῶς ἐσκειμμένας ἐπὶ τῶν στρατηγῶν Τιμοθέου καὶ Ἰψικράτους, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Διώνος, ὁ ἡμέτερος περιηγητῆς, ἀκούσας πολλὰ καὶ διάφορα περὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Περσίας, ἀπέρχεται πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν δύο τούτων μεγάλων τῆς ἐποχῆς βασιλείων.

· Άλλα καὶ ἑκεῖ ταξιδεύων, ἀντὶ τῆς περιμονεύνης περιγραφῆς τῶν χωρῶν ὃς ἐπισκέπτεται, καταχωρίζει ἐν τῷ περιηγήσει αὐτοῦ ἐπιστολὰς φίλων τοῦ Ἀθηναίων μηρίας περιεχούσας πληροφορίας περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων, περὶ τῶν ἐπιχειρήσεων Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος, καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ιστοριῶν συμβάντων, ἀτίνα ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν ἐνδεκατῆ αὐτοῦ ἀπουσίαν. Επανερχόμενος δὲ ἐκ Περσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, μαθὼν καθ' ὅδὸν δὲν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης διαμένει ἐν Μιτιλήνῃ, πρωτεύοντη τῆς Λέσβου, ἀπέρχεται παρὰ τῷ Σταγειρίτῃ καὶ συνδιαλέγεται μετ' αὐτοῦ περὶ πολλῶν φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων. Αἷα δὲ τῇ εἰς Ἀθήνας ἀφίξει αὐτῷ τὰ 343, πραγματεύεται διὰ μακρῶν περὶ τε τοῦ Δημοσθένους, τοῦ κορυφαίου τούτου τῶν ὄπτερων, καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζωκράτους, ὡς καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἐνδόξων τῆς

Έλλαδος άνδρῶν, ἐπίσθης δὲ καὶ περὶ τῆς ιστορίας τοῦ θεάτρου παρὰ τοῖς Ἑλλησι, καὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τῆς σκηνῆς τὰ δραματικὰ τοιμῆτα. Λόγον δὲ ποιούμενος περὶ τῶν εὐχρηστοτέρων κυρίων ὄνομάτων τῆς ἐποχῆς, ἐπιφέρει τὸ ἔξις ἀστεῖον ἀνέκδοτον. « Πέρσης τις φίλος μου, τὸν ὀποῖον, ἐλθόντα πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Ἀθηνῶν, ὠδήνησα εἰς τὴν Ἀγοράν, μοὶ δέ της πᾶς ὄνομάζονται πολλῖται τινες οὓς ἐκεῖσε ἀπιντήσαμεν. Ὁ πρῶτος, τῷ ἀπεκρίθινῳ, ὄνομάζεται Εὔδοξος, ὅπερ σημαίνει κλείνος, περιβλεπτος· καὶ εὐθέως ὁ Πέρσης κλίνει μετὰ σεβασμοῦ τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τοῦ Εὔδοξου. Ὁ δεύτερος λέγεται Πολύκλειτος, πτοι διὰ περιφύμος· καὶ πάραντα νέον δεῖγμα ὑποκλινῶν αἰσθημάτων τοῦ Πέρσου πρός τὸν Πολύκλειτον. Βεβαίως, μοὶ λέγει, ἀμφότεροι εὐρίσκονται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Πολιτείας; Οὐδαμῶς, εἰσὶν ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διὰς ἄγνωστοι. Οὗτος, ὅστις φαίνεται τόσον ἀδύνατος, καλεῖται Μεγαθένης, δηλαδὲ πολὺ δυνατός· καὶ ἐκεῖνος, ὁ τόσον παχὺς καὶ βαρύς, Πρόθοος, ὅπερ μεθερμηνεύμενον δηλοῖ ὁ ἐλαφρός, ὁ πρὸ τῶν ἀλλῶν τρέχων. Αὐτὸς δέ, τὸν δποῖον βλέπεις τόδον μεγαχολικόν, ὄνομάζεται Ἐπικάρος, πτοι εὐθυμος· καὶ ὁ ἀλλος, Σώθητας, δηλαδὲ ὁ σωτήρ τοῦ στρατοῦ. Λοιπὸν οὗτος ἐστρατήγης; Οὐχί, οὔτε στρατιώτης, ἔχομάτισθε. Καὶ ἐκεῖνοι; Ὁ μὲν ὄνομάζεται Δικαῖος, δηλαδὲ δίκαιος, ὁ δέ, Κλειτόμαχος, πτοι περιφύμος μαχητής, καὶ οὗτος μὲν πολλάκις ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἐκεῖνος δὲ ἐστὶν ὄμοιογουμένως ὁ μεγαλείτερος πανοῦργος τῆς ἐποχῆς. Ὁ Πέρσης τότε, ἐξαντληθεὶς τῆς ὑπομονῆς του, μὲ διέκοψε κραυγάζων: Οἱ ἄνθρωποι οὔτοι ἀτιμάζουσι τοιαῦτα ὄντα! ».

Κατὰ τὸ ἐπιόν ἔτος ὁ Ἀνάχαρδος ἔξακολουθεῖ τὴν περιηγήσιν αὐτοῦ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς τινας νήσους τοῦ Αιγαίου Πελάγους, περιγράφων τοὺς ὡραίους τούτους τόπους μετὰ τῆς συνήθους ἐκριθείας ἄμα καὶ φαντασίας ποιητικῆς, πολλάκις δὲ καὶ διὰν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας ἀναφέρων περὶ Ἰπποκράτους, Πολυκράτους, Ηνθαγόρου, καὶ τῶν ἐν Δῆλῳ τελετῶν καὶ ἀγώνων. Ἐπανέρχεται δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας ἔτει 341^ο δπον σχετίζεται μετὰ τοῦ Εὐκλείδου καὶ συνδιαλέγεται μετ' αὐτοῦ περὶ ποιησεως καὶ θητικῆς σκιαγραφίας δὲ μὲ τὰ ψωφότερα χρώματα τὰς μεγαλεπιβόλους τοῦ Φιλίππου ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν ἀκαταδάμαστον τοῦ Δημοσθένους ἀντιπολίτευσιν, πρὸς δὲ καὶ τὴν εἰκόνα Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, θρηνεῖ ἐπὶ τῶν συνεπιῶν τῆς μάχης τῆς ἐν Χαιρωνίᾳ, καὶ ἀπομακρυνόμενος ὁριστικῶς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ 337, ἐπανακάμπτει εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, γεγηρακὼς μὲν καὶ βεβαρυμένος, ἀλλὰ γευθεὶς τῶν καρπῶν τοῦ δένδρου τοῦ ὀληθοῦς πολιτισμοῦ.

Δυποῦμαι ὅτι τὰ ὅρια μιᾶς διαλέξεως δὲν μοὶ ἐπιτρέπουσιν ἀνάλυσιν λεπτομερεστέραν τοῦ ἀριστούργηματος τούτου, μητὶς ἥδυνατο μὲν νὰ ἀναδείξῃ πολλάκις καὶ ποικιλας ἀλλονάς ἐμπεριεχομένας ἐν αὐτῷ, μηδὲν ὅμως ἀναμφισβώλως ἔξαντλησει τὴν ἥμετέραν ὑπομονήν, ης καὶ ἥδη οὐκ ὀλίγον κατεχάρσθην. Ὁ φόβος οὗτος μὲ ἀπέτρεψε καὶ τῆς ἀνάλυσεως τῶν σπουδαιοτάτων σημειώσεων καὶ πινά-

κων τῶν εὐθρημομένων ἐν τέλει τοῦ συγγράμματος καὶ συντεθειμένων πρὸς τὸν διττὸν σκοπὸν τῆς ἐκείνης πολλῶν ζητημάτων ἀφιεπτούμενων, ἀφρόντων δὲ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ τῆς ἀντιπαραθέσεως πλείστων ὅσων εἰς χρήσιμη παραγμάτων πρὸς τὰ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀντιτοιχοῦντα πρὸς αὐτάν ἀρκοῦμα δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ συστήσω τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν καὶ μελέτην παντὶ τῷ ἐφαρμόζοντι ἑαυτῷ τὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀριστίππου τοῦ Κορωναίου, τοῦ διασήμου τούτου τοῦ Σωκράτους μαθητοῦ, δοφώτατον ἀπόθημα: « οὐχ οἱ πολλά, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντές εἰσιν σπουδαῖοι ». Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ ἀποχωρισθῶ ὑμῶν χωρίς νὰ ἀναθέψω παρατηρήσεις τινας περιφανῶν κριτικῶν, τὰς μὲν δικαίας, τὰς δὲ ἐσφαλμένας, ἀς προύκάλεσεν ὑπὲρηφανεῖς τούτους τοῦνέους Ἀνάχαρδον».

Ο μὲν διάσημος τῆς Γαλλίας κριτικὸς Villermain εὑρίσκει ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἵκην τινα τοῦ κυρίου ἐλαττώματος τοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ φιλολογίᾳ κατὰ τὰ τέλει τοῦ ΙΗ^ο αἰῶνος, πτοι τῆς ἀβελτηρίας μεθ' ης ἀπέποχη ἐκείνη, καταθρονοῦσα τὸ παρελθόν καὶ ἐνασχολούμένη μόνον μὲ τὰς ιδίας δοξασίας καὶ νέας ιδέας, ἐπελαμβάνετο τῶν ιδεῶν καὶ δοξασιῶν τῶν ἀρχαίων. Καὶ ὅντως, ὅτι φίλος μὲν Βαρθολομαῖος φιλάτητο δὲν ἔχει οὐδὲν οὐδὲν τοῦ Περιηγήσεως ἀναφαίνονται πού καὶ που νεωτερισμόι τινες, οἱ δποῖοι δέον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ἐπιφορὴν τῆς ἐποχῆς ἐν ἦξη, ἐπιφορὴν τῶν δποίαν οὐδεὶς ποτε συγγραφεῖς διοδοχεῶς ἀπέψυχε, καὶ ητὶς παράγει τὰς γικράς καὶ ἐνεπαισθήτους σχεδὸν κηλίδας, ἀς ὁρθῶς μέν, ἀλλὰ καὶ διὰν αὐτηστρῶς ἐπικρίνει ὁ Βιλλεμαΐνος. Ο δὲ κλείνος Σλέγελος (Schlegel), ὁ ἐκ τῶν περιηφυμετέρων κριτικῶν τῆς Γερμανίας, καταδικάζει τὸν Βαρθολομαῖον ἐπὶ ἐλαφρότητι, ἐπιλέγων ὅτι διὰν ἐσφαλμένως παρέστησε τὴν Ἀντιγόνην ἀποκαλύπτουσαν τὸ ἐρωτικὸν αὐτῆς αἰσθημα διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Κρέοντος. Τὸ ζητημα τούτο ἔχει πολλὴν τὴν σπουδαιότητα, διότι ἐκ τῆς λύσεως αὐτοῦ καὶ μόνου καθισταται φανερὸν ἀν αἱ ἀρχαῖαι γυναικες ἥδυναντο, καθὼς αἱ μεταγενέστεραι, νὰ ἐκφράσωσιν ἐνώπιον τῶν ἀνδρῶν τὸ αἰσθημα τοῦ ἔρωτος. Ἄν δὲ βέβαιον τυγχάνῃ ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν δραμάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐκτὸς τῆς της Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους, καταφαίνεται τὸ έθιμον τούτο, ἐπίσθης ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι η πρώτης τῆς τραγῳδίας ταύτης, ἀνακράζουσα ἐκ τῆς καρδίας: « Ω φίλαταθ' Αἴμον, ως σ' ἀτιμάζει πατήο! ». οὐδόλως σκέπτεται νὰ ὑποκρύψῃ τὸ φιλογερὸν αὐτῆς πάθος· καὶ κατὰ συνέπειαν πιστότατος μεθερμηνεύτης ὑπῆρχεν ὁ ἥμετέρος συγγραφεῖς τοῦ πνεύματος τοῦ Σοφοκλέους καὶ τῶν διαθέσεων τῆς εὐαισθήτου μνηστῆς τοῦ Αἴμονος. "Ἄλλοι ἀπέδωκαν εἰς τὸ σύγγραμμα καρκατῆρα ἀπλοῦ μυθιστορήματος· καὶ ἀλλοι κατ' οὐδίαν μὲν ἐπειρόθησαν αὐτῷ, τὴν δὲ ἔξωτερικὴν μορφὴν αὐτοῦ καὶ τὸ ψῆφος κατεδίκασαν· εὑρέθησαν δὲ καὶ τινες τολμηρότατες νὰ ἐκφράσωσι τὴν δυσμένειά των· ἐπὶ τῷ ἐλλειψει ιστορικῆς ἐρμηνείας τῆς μυθολογίας· καὶ ἔτι τολμηρότεροι τούτων, δι οὐς ἐκ τρίποδος ἀποφανθέντες ὅτι τὸ ἔργον εὐχάριστον μέν ἐστιν, ἀλλ' ἐπιπόλαιον.